

СТАНОВИЩЕ

на проф. Михаил Неделчев, НБУ

за дисертационният труд на **Радостина Диянова Петрова** на тема „ЛИТЕРАТУРНИЯТ ЖИВОТ НА МЕЖДУВОЕННА ПОЛША В МЕМОАРНАТА ЛИТЕРАТУРА”

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

по направление 2.1. Филология – Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Полска литература)

Още с избора на своята тема дисертантката Радостина Петрова е проявила голяма изследователска смелост, дързост и научна самостоятелност. По традиция и благодарение на натрупаните митологии, почти всеки литературен историк (и български, но и отдаден на която и да е европейска литература) би избрал като основна тема на своите анализи, описания и обобщения по-скоро стилови, тематични и жанрови явления, авторски осъществявания, литературни школи, групи и направления от края на XIX-ти – началото на XX-ти век, от времената на класическите модернизми, на символизма, парнасизма, акмеизма и т.н. И за натрупването на тези предпочитания в литературоведската практика има и една много съществена причина (освен самата литературна и общокултурна привлекателност на разнотипните сюжети от битието на ярките опубличностени литературни личности, на общата социокултурна тръпчива пренителност на повече или по-малко скандалните бохемски общности), тук много важно е, че именно в конфликтните взаимоотношения между поетики и битово поведение между двете двадесетилетия (това преди Първата световна война и това между двете световни войни) като цяло се „задвижва” с истинската му динамика литературният процес, проявява се яростната диалектика на отрицания на предходното.

Или, ако трябва да дам конкретен пример: експресионизмите трудно биха могли да бъдат истински, дълбинно разбрани, без също дълбинното знание за техните малки и големи, десетки войни със символизмите по културната карта на цяла Европа. Знаем, че ситуацията в полската литература се усложнява още повече с мега-обстоятелството, че там за предното двадесетилетие по-скоро се говори за новоромантизъм, ча самата Млада Полша е всъщност извънредно сложно комплексно общокултурно явление, където литературата плътно конвергира с други изкуства и където наистина стилово определение „символизъм” е недостатъчно или замазващо спецификата. И все пак и тук сблъсъците в същата последователност са налице. А самата Млада Полша като разстилане на литературен бит и като авто-митологии трудно може да бъде разбрана без улавянето чрез изследователско въображение на вторични и третични митологизации на сюжети и персони от Великата полска емиграция, без проследяването, например, как Зенон Пшесмицки - Мириам възкресява фигурата на „тъмния класик” Циприан Камил Норвид (всичко това проф. Мария Янион гениално разказа и анализира, то бе продължено като литературноисторическо повествование от нейната последователка проф. Тереза Валас).

Дисертантката някак се е лишила от тези важни предистории. Въпреки все пак съществуващите препратки, нейното междувоенно девадесетилетие е някак затворено в себе си, някак сегментирано (макар разказът за редица от нейните герои – например най-вече за Ярослав Ивашкевич – да е продължен и периода след Втората световна война). Но затова пък колко богато е това полско литературно двадесетилетие! И как многопосочно ни е показано!

Радостина Петрова е избрала нейните литературноисторически визии за междувоенното полско двадесетилетие да се основават преди всичко на мемоарните текстове за това време – и то мемоарни текстове, публикувани в книги. Тя пише: „Мимоарите се изтъкват като една от ефективните форми за изграждане и утвърждаване на публичен образ – не само на самия автор, но и на неговата среда, на неговата епоха.” Т.е, мемоарните концепти са призмата, през която тя предимно трябва да наблюдава цялата динамика и интензивност на литературния процес. А в Справката за научните приноси на дисертационния се труд посочва, че този модел на работа може да се пренесе и върху други типове документи – автобиографии, дневници, писма, може да се използва за реконструкция на социалния контекст и на литературата от други исторически периоди. Аз бих казал, че по-нормалният път за един литературовед, който работи в пространствата на своята отечествена литературна култура (т.е., може постоянно да ползва разнородни архиви), е именно да се тръгне от автобиографичните текстове, от писмата и дневниците, да се види как функционира епистоларната проза спрямо жанровете от предоставените от самите автори за публикувани текстове, да се наблюдава тази динамика на взаимоотношенията на описаните от Гинянов „младши” и „старши” жанрове. И, разбира се, да се гледа и как всичко стои в литературната периодика от епохата. Чак след това може да се следят сюжетите и от мемоаристиката. Но това е, когато имаш естественото приближение на роден литературен пейзаж. Затова трябва да уважим изследователския избор на нашата дисертантка.

А инак, тя съвсем не се ограничава само с мемоаристиката, разбира се. Привлечени са и още множество текстове от други жанрове. Т.е., нейната п а н о р а - м а на полската литература и на полския литературен живот са много по-богати от това, което можем да извлечем само от мемоаристиката. Всъщност **първата глава** (теоретическата част на дисертацията) е тази, която стриктно се удържа в проблематиката на мемоаристиката. Тук Радостина Петрова отлично проявява своята литературоведска, философска и социологическа информираност; цитирани са десетки автори, като преобладават полските теоретици и изследователи. Лично на мен ми липсва при представянето на тази проблематика (от паметта и автобиографията до проблема за истината в мемоара) наследството на руските формалисти, а знаем, че чрез посредничеството на Роман Якобсон и по-късно на Цветан Тодоров то е усвоено пълноценно и от различните френски школи (включително от групата Тел кел), да не говорим за самите полски изследователи, които благородно са облечени и от школата на Тарту, на Лотмановата мисъл. Това някак не присъства, но този дефицит е изглежда общ за по-новите български литературоведски поколения. (Например, при тази проблематика, книгите на ученичката на Юри Гинянов Лидия Гинзбург биха дали много идеи и конкретни подсещания.) Радостина Петрова обаче избира да следва по-стриктно предложените от полската социологическа школа термини и научни парадигми, а всички знаем каква е мощта на тази школа. Проблемът е, че някои от тези термини всъщност са се родили в хода на предизвиканата от Фердинанд де Сосюр и от „Опояз” научна революция в хуманитаристиката.

Втората глава „Литературния живот между колективния сюжет и личния спомен” съдържа всъщност централния литературноисторически разказ на дисертацията и именно групата „Скамандър” е основният персонаж в него. Но така е и в последните

дялове на историята на полската литература на Юлиан Кшижановски (главата „Скамандер или триумф на лириката”) и на Чеслав Милош (първата глава на дела „Поезия”) – впрочем, защо историите и на двамата липсват при ползваната литература? И при тях литературноцентричният модел на междувоенната полска култура и силно изтеглен в посока на поезията. Не е така в цитираната книга на Анджей Завада „Литературното двадесетолетие” (1995 г). Тя възприема една позиция при описанието, която по-скоро е характерна за културната (или литературна) антропология. Така при Завада (а темата е същата като при дисертацията – без този свръхакцент върху мемоаристиката) главите са: „1. Literatura i rzeczywistosc”, „2. W kawiarni i na ulicy”, „5. Miasta i miejsca”, „6. Kabaret i kino” и т.н. Т.е., всичко е много по-близо до самата предметност на литературния бит.

Голямо достойнство при главата за „Скамандър” придават страниците, посветени на деликатната проблематика за разпадането на групата, за раздалечаваето и отдалечаването един по един на участниците. Точно тук се проявява силата на избраната позиция да се следват преди всичко мемоарните разкази. Всъщност така се постига една истинска литературноисторическа реконструкция, защото се показва добре, че тези, които държат да следват, да пазят и възпроизвеждат „колективната легенда” не винаги са най-силните таланти. Тези стратегии на съставяне на и разпадане на литературни поколения и друг тип литературни общности и добре проучена и в други литератури, включително и в българската. Но и дисертантката Радостина Петрова прави безспорно тук своите приноси.

Въпреки че такива интонации липсват, леко меланхолно ми звучат алтернативните разкази от съответната глава – за познанския експресионизъм, за футуризма – една кратка и бурна история, за краковския авангард като алтернатива на „Скамандър. (Впрочем тук стои и един вечен въпрос за някои от европейските литератури, между тях и българската: а защо липсва сюрреализъм в полската литература?) Още по-радикални ни се представят литературните групи от 30-те години с тяхната добре описана специфика. Естествено, ние, подвластните на митологиите на „Млада Полша”, на „Яма Михаликова”, на „Зеления балон”, в най-голяма степен бихме се идентифицирали с декадентската литературна общност около Витолд Гомбрович, с артистите от запазената му в кафенето маса, с този вечен полемист и отрицател. Радостина Петрова пише: „Именно този публичен образ, който предполага мощно чувство за хумор, определено количество привидно лишени от смисъл думи и жестове, често крайно отношение към хората, но и конкретна стратегия и възглед за живота, изразено чрез тях, го прави популярен във варшавските среди.” Но ортодоксалната социология не може да улови такива ексцентрични явления. Тук са нужни други аналитични техники.

Искам да добавя, че в това отношение една фраза от Справката за научните приноси на дисертационния труд буди моите категорични несъгласия: „Дисертационният труд се насочва към проблематиката на литературната социология, която е сравнително слабо застъпена в българската социология.” Достатъчно е да се позова на редица трудове на колегите проф. Александър Кьосев, проф. Яни Милчаков, доц. Александър Панов, проф. Огнян Сапарев сред литературоведите и на доц. Лиляна Деянова сред социолозите и проф. Ивайло Знаполски и проф. Иван Стефанов сред

философите, както и на доц. Наталия Христова сред култур-историците и още редица други. Самият аз употребявам постоянно и в сложна съотнесеност с други понятия термини като „социална роля“, „литературна личност“, „социален стил“ и т.н. още от книгата ми „Социални стилове, критически сюжети“ от 1987 г. Включително съм представил редуването на персоналистичните и антиперсоналистичните времена в историята на литературата, развил съм тези мои идеи и в следващи мои книги като „Литературноисторическата реконструкция“, „Двете култури и техните поети“, „Ефектът на раздалечаването“, в книгите ми за Яворов. Така че, не съм съгласен, че всичко това е слабо познато в България.

Третата отлична глава е именно за социалните роли на писателя през междувоенното дведесетилетие. Това са наистина добре намерени типологии: за формите и стратегиите на творческия дебют („дебютиращия писател“ като една от формите на присъствие на „младия писател“; чудото на реализирания истински дебют, но и защо не проблематиката за вечно неслучилия се дебют, за вечно „добютиращия“), „професионалният писател“ – кога наистина един пишещ може да се самоназове „писател“, кога обществото го назовава с този титул; светскостта – тази толкова важна вече през 20-те и 30-те години социална болест – писателят като знаменитост; изкуството като начин на живот, като себеосъществяване само по себе си – от бохема до чудака; и най-важният проблем – мястото на писателя сред другите обществени личности - в много по-голяма степен искам да знам как се борят по това време в Полша моралният с институционалния авторитет, в епохата на доминация на пределно силовата авторитарна личност на маршал Пилсудски, доминира ли наистина тя или е „оставено“ място и за публичните писателски персони. Последната част на тази глава, посветена на международните контакти на полските писатели от двете десетилетия е някак осведомителна, прекалено обстоятелствена, просто като един преглед по темата, бе да се градят типологии – както е в предходните подглави.

В заключение мога да кажа, че изследването на Радостина Петрова далеч надхвърля изискванията за един дисертационен труд. Това е приносно изследване, което прави чест на Катедрата по славянски литератури на Софийския университет „Св. Климен Охридски“. Трябва да бъде поздравена и научната ръководителка на дисертантката проф. Калина Бахнева за това, че е насърчила изследователската ѝ смелост, че е поддържала постоянството ѝ.

Спазени са всички изисквания по процедурата за приемане на дисертационния труд, за провеждане на защитата му. Приложен е списък с публикации по темата, както и справка за преподавателската активност на дисертантката и за участията ѝ в научноизследователски проекти и в различни национални и международни конференции. Радостина Петрова има и няколко специализации в различни полски университети.

В края на труда е дадена и подробна библиография на ползваната литература. Освен това е изготвено като приложение и едно подробно „Кой кой е?“ – един биографичен речник на споменатите имена на писатели и изследователи.

Всичко това ми дава основание да призова колегите от почитаемия научен съвет да гласуват за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Радостина Диянова Петрова. Аз лично го правя с най-голяма убеденост.

Проф. Михаил Неделчев

19 август 2016 г.
София